

SAKSBEHANDLER
Kristine Lehn
Kaare Stang
Jostein Gundersen

VÅR REF.
24/04392-8

VÅR DATO
08.05.2025

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

DERES REF.

DERES DATO

Se mottakerliste

Hegra festning – gnr./bnr. 224/9, 10 m.fl, Stjørdal kommune – Fredning ved forskrift med hjemmel i lov av 9. juni 1978 om kulturminne §22a

Hegra festning. Foto: Kristine Lehn, Riksantikvaren

Vi viser til tidligere utsendt forslag til fredning datert 25.02.2025 med høringsfrist 24.04.2025.

Riksantikvaren vedtar med dette forskrift om fredning av Hegra festning, gnr.224, bnr. 9, 10 m.fl., Stjørdal kommune.

Riksantikvaren kan vedta forskrift om fredning med hjemmel i kulturminneloven §22a, jf. 15 for byggverk og anlegg som er i statlig eie på tidspunktet for oppstart av fredningssak.

Forskrift om fredning og kart over det fredete området følger som vedlegg.

Omfang av fredningen

Omfanget av fredningen er basert på *Verneplan for Hegra festning*, utarbeidet av Forsvarsbygg i 2004.

Fredningen omfatter hele gbnr. 224/9, 224/10, samt deler av 224/3 og 225/1.

Fredningen omfatter hele Hegra festning, med hovedfortet og de fremskutte batteriene Kleivplassen og Svartåsen, restene etter Fredsleiren, veianleggene Kleivplassveien og Svartåsveien, med alle tilhørende anlegg og strukturer, og rester av slike, fra før 1945, jf. kart og oppstilling av registrerte objekter.

Fredningen omfatter alle synlige skader på festningen som følge av de tyske angrepene i 1940.

Fredningen omfatter ikke bygninger, anlegg eller tekniske installasjoner som er oppført etter 1945.

Omfanget av fredningen følger i hovedtrekk verneplanen for Hegra festning. Unntatt fra fredningen er Kleivstien og Tronskoveien.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen er å ivareta Hegra festning, slik at anlegget for ettertiden vil være en kilde til kunnskap og opplevelse av sperrefestningene som ble etablert ved de viktigste aksene fra Sverige til Norge etter unionsoppløsningen med Sverige og frem mot første verdenskrig. Formålet er også å bevare sporene etter den lengstvarende militære motstanden i det sørlige Norge etter den tyske invasjonen i 1940.

Fredningen skal sikre at den funksjonelle sammenhengen mellom hovedfortet og de fremskutte batteriene Kleivplassen og Svartåsen, opprettholdes.
Fredningen skal også sikre sporene etter Fredsleiren.

Begrunnelse for fredningssaken

Hegra festning har høy kunnskaps-, opplevels- og bruksverdi, og er ett av 14 militærhistoriske anlegg omtalt i Stortingsmelding 54 (1992-93). Disse fjorten anleggene har blitt valgt ut til fredning på bakgrunn av at de "har vært av betydning for norsk rikspolitisk historie, ved at de har vært knyttet til statsmaktens virke, og ved at de er knyttet til markante begivenheter i vår historie." Fredningen skal sikre og bevare Hegra festning som et fortifikatorisk anlegg, knyttet til både grensebefestningen etter unionsoppløsningen i 1905, og til hvordan nordmenn møtte invasjonen i april 1940.

Etableringen av Hegra festning i 1908 markerer en viktig epoke i Norges historie, nemlig årene rett etter unionsoppløsningen, da Sverige ble vurdert som en potensiell sikkerhetspolitisk trussel. Hegra festning ble etablert som et sperrefort for å hindre angrep fra øst til vest gjennom Stjørdalen. Plasseringen av festningen i landskapet, konstruksjon, materialer og bestykning, viser Norges vurdering av sikkerhetspolitisk trusselbilde.

Hovedfortet er godt bevart og fremstår som svært autentisk. Batteriene Kleivplassen og Svartåsen har ikke blitt vedlikeholdt i samme grad som hovedfortet, og er delvis gjengrodd og forfalt. Derimot er de fortsatt lesbare i landskapet, og er i likhet med hovedfortet lite endret, med en høy grad av opprinnelighet.

Forsvaret av Hegra festning var en av de lengste kampene i Norge under invasjonen, og det ble et symbol på norsk motstandsvilje. Til slutt, på grunn av mangel på forsyninger og forsterkninger, måtte de norske styrkene overgi seg. Derimot har deres innsats blitt anerkjent som et viktig kapittel i norsk krigshistorie.

På Hegra festning er det spor etter fiendens angrep, og det er synlige skader på både løpegraver, infanteristillinger og kommandotårn. Tyskerne brant i tillegg ned alle bygninger i fredsleiren, men flere steder er grunnmurene etter disse byggene fortsatt synlige i terrenget.

Følger av fredningen

Fredningsvedtak innebærer forbud mot tiltak som er egnet til å motvirke formålet med fredningen. Generelt gjelder at ingen må rive, flytte, bygge på, endre, forandre materialer eller farger eller foreta andre endringer som går lenger enn vanlig vedlikehold. Kulturminnelovens bestemmelser (jf. kml §§ 15a – 18) gjelder i tillegg til det vedlagte forslaget til fredningsforskrift for Hegra festning.

Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av opprinnelige eller eldre bygningselementer og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Tilsvarende gjelder det for

fortifikatoriske anlegg å bevare mest mulig av opprinnelig konstruksjon og materialer. Vedlikehold av fredete byggverk skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk.

Fredningen vil ikke være til hinder for vedlikehold med materialer og metoder tilpasset anleggets historie og egenart. Vedlikehold skal ikke redusere de festningsarkitektoniske og kulturhistoriske verdiene. Fredningen vil ikke være til hinder for tilsvarende skjøtsel og opprettholdelse av veier, plasser og grøntanlegg. Ved tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen kontaktes.

Kulturmiljømyndigheten kan i henhold til kml § 15a første ledd i særlige tilfeller gi dispensasjon fra fredningen og fredningsbestemmelsene for tiltak som ikke medfører vesentlige inngrep i det fredete kulturminnet. Det kan settes vilkår for en eventuell dispensasjon som anses nødvendig for å ivareta formålet med fredningen.

Utover hovedfortet skal de øvrige kulturminnene forvaltes etter prinsippene om militærhistorisk landskap jf. verneplanen for Hegra festning.

Fredningssakens bakgrunn

Anlegget er omtalt i St. meld. 54, Nasjonale festningsverk (1992-1993), som et av 14 nasjonale festningsverk som skal fredes. Anlegget er også en del av Forsvarets landsverneplan, der det er satt i verneklasse 1 og prioritert som fredningsklasse.

Det ble i 2004 utarbeidet en verneplan for Hegra. Denne ble vedtatt av Riksantikvaren og har siden da dannet bakgrunn for forvaltningen av festningen. Fredningen er i stor grad basert på denne verneplanen.

Hegra festning som kulturminne

Festningen ligger på et høydedrag på sørsiden av Stjørdalselven, omtrent tre kilometer fra Hegra sentrum. Festningen består av hovedfortet og to framskutte batterier: Kleivplassen og Svartåsen. Det første ligger ca. 800 m nordøst for fortet der husmannsplassen Kleivplassen lå. Det andre batteriet ligger ca. 300 m øst for fortet med et myrområde i bakkant.

Hovedfortet utgjør kjernen i hele anlegget. Byggingen startet sent i 1908 og ble fullført i januar 1910. Anlegget fremstår i dag stort sett som det gjorde da, med to parallelle tunneler – én for mannskap og én med tilgang til seks fastmonterte kanoner. Tunnelene er forbundet med en vinkelrett tunnel og har flere rom med ulike funksjoner som proviantrom, kjøkken, ammunisjonsmagasiner og sykestue. Over bakkenivå er hovedkommandotårnet plassert sentralt i forhold til den omkransende skyttergraven og gorgeveien i vest.

Under første verdenskrig var det planer om å forsterke landbefestningene. Dette førte til at fortet ble utstyrt med to nye kommandotårn for 7,5 og 10,5 cm kanoner, og en ny tunnel til strømaggregat ble sprengt ut.

Festningens særpreg er dens tilpasning til terrenget, med skyttergraver modellert etter kotehøydene, kanonstandplasser skjult i bakken og underjordiske tunneler.

Kommandotårnene utgjør fortområdet visuelle tyngdepunkt.

De to batteriene på Kleivplassen og Svartåsen er også en del av anleggets helhetlige kulturmiljø. Disse ble oppført samtidig med hovedfortet, og består av fortifikatoriske elementer som skyttergraver, kanonstillinger, veier, brønner og rester etter bygninger som har stått der.

Utenfor festningsmurene i vest, men innenfor eiendomsgrensen, finner vi rester av fredsleiren, som tidligere besto av flere bygninger. Disse ble brukt i mellomkrigstiden til innlosjering av soldater under militære øvelser eller for sivile aktiviteter. Bygningene ble enten bombet eller brent av tyskerne etter nordmennenes kapitulasjon i 1940. I dag er flere av grunnmurene til disse byggene synlige, også disse en del av fredningen.

Reguleringsmessige forhold

Hegra festning er i Stjørdals kommuneplans arealdel 2013-2022 båndlagt etter lov om kulturminner i påvente av fredning. Utover dette er området uregulert.

Kommuneplanens arealdel er for tiden under rulling.

Økonomiske og administrative konsekvenser

Riksantikvaren vurderer at fredningen ikke har vesentlige endringer i økonomiske eller administrative kostnader.

Forvaltningsplan

«Verneplan for Hegra festning» fra 2004 gjelder som forvaltningsplan inntil den erstattes. Forvaltningsplanen skal inneholde retningslinjer for bruk, vedlikehold, dokumentasjon, skjøtsel og eventuell tilbakeføring av anlegget. Planen som skal rulleres etter nærmere fastsatt intervall, skal være en premissgiver og et hjelpemiddel for brukere, eiere, forvaltere og kulturmiljømyndigheten.

Eiendomsforhold

Hegra festning er i statens v/ Forsvarets eie, og forvaltes av Forsvarsbygg.

Riksantikvaren er kjent med at eiendomsforholdene for mindre deler av det fredete området er uavklart, men har fått opplyst av Forsvarsbygg at dette med stor sannsynlighet er Forsvarets eiendom. Det er bestilt oppmålingsforretning for å stadfeste eiendomsgrensene. De som i dag står som grunneiere, har gitt aksept for at fredningen gjennomføres.

Prosess og saksgang

Riksantikvaren har hatt dialog med Forsvarsbygg underveis i arbeidet med fredningssaken. Det ble foretatt en felles befaringsreise med Riksantikvaren og Forsvarsbygg i oktober 2024. Det har senere vært et møte om utforming av fredningsbestemmelsene mellom Forsvarsbygg, Trøndelag fylkeskommune og Riksantikvaren.

Fredningsomfanget er basert på verneplanen, men i prosessen valgte Riksantikvaren å ekskludere Kleivstien og størstedelen av Tronskoveien fra fredningen. Kleivstien utelates fordi den ikke ble etablert som en del av den opprinnelige festningen, og var heller ikke i bruk i april – mai 1940. Når det gjelder Tronskoveien har vi inkludert delene som er en del av festningsområdet, og vurderer dette som tilstrekkelig dokumentasjon for hvordan tilkomsten var til festningen.

Forslag til forskrift om fredning ble sendt på høring til alle berørte parter med høringsfrist 24.04.2025. Stjørdal kommune fikk utsatt høringsfrist til 27.04.2025.

I forbindelse med høringen har det kommet inn innspill fra Forsvarsbygg og fra Trøndelag fylkeskommune. Berørte grunneiere og Stjørdal kommune hadde ingen merknader til fredningen.

Høringsuttalelse Trøndelag fylkeskommune

Trøndelag fylkeskommune hadde merknader knyttet til følgende fredningsbestemmelser:

Innledningsavsnitt til §3

Trøndelag Fylkeskommune synes det generelt er lovteknisk uheldig å ha innledning til en bestemmelse. De mener det er uklart om det er en bestemmelse i seg selv, eller om det er ment som et tolkningsmoment for bestemmelsene som følger. Som et eksempel på denne uklarheten viser de til at det i denne innledningen er tatt med en egen dispensasjonsbestemmelse, når dette temaet ellers behandles i forskriftsforslagets §4.

De foreslår at §3 første ledd, tredje og fjerde setning tas ut eller flyttes ned til §4, der dispensasjon behandles.

§7 Brudd på bestemmelsene

Trøndelag fylkeskommune mener forskriftsforslagets §7 har en noe uklar mening. Slik de leser bestemmelsen vil den pålegge bruk av mulige fremtidige administrative straffesanksjoner, jf. "straffes etter straffesanksjon" ved brudd på forskriftens §3. De er usikre på om det også menes anmeldelser her, og om dette omfatter retting etter §16, som ikke kategoriseres som straff.

Trøndelag fylkeskommune mener at henvisningen til §3 er noe smal, siden det ikke omfatter brudd på vilkår i dispensasjonsvedtak etter §4. De mener det bør vurderes å skifte ut henvisningen til §3 med f.eks "bestemmelser i eller i medhold av denne forskrift".

Trøndelag fylkeskommune er også generelt skeptisk til at det i bestemmelsen fremstår som et pålegg for fylket å anvende sine fremtidige administrative reaksjonshjemler. De mener dette heller burde vært formulert som en kan-regel, slik de vurderer det som sannsynlig at det vil bli i ny kulturmiljølov. Trøndelag fylkeskommune mener at administrative straffereaksjoner er ment som et handlingsalternativ innen ulovlighetsoppfølging, og at fylkene selv skal kunne vurdere når det er hensiktsmessig å ta det i bruk. Trøndelag fylkeskommune mener det vil være uheldig om forskriftsbestemmelsene går lengre enn loven.

Riksantikvarens merknader til høringsuttalelsene til Trøndelag fylkeskommune

Riksantikvaren er enig i Trøndelag fylkeskommunes innspill til innledningsavsnittet til forskriftens §3. §3 første ledd, tredje og fjerde setning er derfor flyttet ned til §4.

Riksantikvaren har også endret det slik at det ikke lengre henvises kun til §3, men heller "bestemmelser i eller i medhold av denne forskrift".

Riksantikvaren er også enige i Trøndelag fylkeskommunes innspill til forskriftens §7 Brudd på bestemmelser. §7 er derfor omformulert til en kan-regel, slik at fylkeskommunen selv kan vurdere om de vil benytte seg av muligheten til å ta i bruk administrative straffereaksjoner.

Forskriften er også endret etter fylkeskommunens innspill om at det er usikkert om bestemmelsen slik den ble foreslått inkluderte anmeldelser og §16.

Ny bestemmelse lyder etter endringene som følger:

§ 7 Straff og andre administrative sanksjoner

Overtredelse av bestemmelser i denne forskriften kan straffes etter straffeparagrafen i kulturminneloven/kulturmiljøloven.

Dersom tiltakshaver eller andre gjør skade på de fredete delene av Hegra festning, gjelder kulturminneloven §16 eller tilsvarende bestemmelse i ny kulturmiljølov.

Ved akselererende forfall gjelder kulturminneloven §17 eller tilsvarende bestemmelse i ny kulturmiljølov.

Høringsuttalelse Forsvarsbygg

Forsvarsbygg hadde merknader til følgende i fredningsforslaget:

§2 Omfang

Forsvarsbygg bemerker at inventar 0751 (vei/plass vest for hovedfortet) ikke er med i omfanget. De ønsker at dette tas med. Forsvarsbygg informerer også om at noen av de opplistede inventarnumrene må endres: inv. nr 8024 må endres til inv. nr 8124, inv.nr 8025 må endres til inv.nr 8125 og inv. nr 8026 må endres til 8126.

Formål for fredningen

De ønsker at begrepet "innfartsåre" blir erstattet med "akse" eller "invasjonsrutene" i formål for fredningen.

Hegra som kulturminne

Forsvarsbygg påpeker at det i høringsbrevet står «I første del av mellomkrigstiden var det planer om å forsterke landbefestningene.» Dette ønsker de at endres til «Under første verdenskrig var det planer [...]» eller tilsvarende. Dette fordi det ble bygd/istandsatt en del militære installasjoner blant annet i forbindelse med nøytralitetsvakten under første verdenskrig, og de aktuelle anleggselementene på Hegra festning (Ingstadkleiven fort) ble besluttet bygd i 1917 og har oppgitt etableringsår 1918.

Riksantikvarens merknader til høringsuttalelsene til Forsvarsbygg

Riksantikvaren har endret nummerering av enkeltminnene og endret ordlyden slik Forsvarsbygg har foreslått.

Når det gjelder inv.nr 0751 har Riksantikvaren valgt å inkludere denne, slik Forsvarsbygg ønsker. Riksantikvaren har vurdert at det ikke har vært nødvendig å sende denne endringen ut på høring, fordi det ligger innenfor fredningsområdet og det er grunneier selv som ønsker at det tas inn.

Behandling av tiltak hvor det kan være motstrid mellom ulike lover og forskrifter

Det kan oppstå situasjoner der det vil være motstrid mellom kulturminneloven og andre myndighetsområders lover og forskrifter. Særlovgivning gir spesifikke regler for de enkelte fagområdene. Ved interessekonflikt skal ulike samfunnsinteresser veies opp mot hverandre med sikte på å finne de beste av mulige løsninger. Dersom avklaringen mellom ulike deler av lovverket ikke er entydig vil den måtte løses i dialog mellom de myndigheter som forvalter det aktuelle regelverket.

Naturmangfoldloven

Prinsippene i lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) §§ 8 - 12 skal legges til grunn ved offentlig myndighetsutøvelse som berører naturmangfoldet. Riksantikvaren har gjort søk i Artsdatabankens Artskart og Naturbasen til Miljødirektoratet for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget. Det ble funnet to treff i Artsdatabanken: Truet: Hønschauk (fugl), Granmeis (fugl). Det er ikke funnet treff i søk i Naturbasen.

Forsvaret har tidligere gjennomført en kartlegging av natur- og viltverdiene på Hegra festning. Hele festningsområdet, sett bort fra Kleivplassen, ble vurdert som viktig (klasse B) for biologisk mangfold.

Riksantikvaren vurderer at fredningen ikke påvirker naturmangfoldet i negativ retning på eiendommen.

Avhending

Salg eller annen overføring av eiendommen ut av Statens eie medfører ingen endring i fredningsstatus. Fredningsvedtaket for byggverk og anlegg som selges ut av statlig eie skal tinglyses.

Riksantikvaren tinglyser fredningen som en heftelse på eiendommen jf. kulturminneloven § 22 nr. 5.

Vedtak om fredning ved forskrift er ikke et enkeltvedtak etter forvaltningsloven og kan ikke påklages.

Når forskriften er endelig vedtatt av Riksantikvaren, vil den bli kunngjort på www.lovdato.no.

Hilsen

Hanna Geiran
riksantikvar

Anne-Judith Munthe-Kaas
avdelingsdirektør

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg: 2

Mottaker	Adresse	Post
Egil Johannes Haugsten	Ingstadveien 284	7520 HEGRA
Forsvarsbygg	Postboks 405 Sentrum	0103 OSLO
Forsvarshistorisk museum	Postboks 800	2617 LILLEHAMMER
Hegra Festnings venner		7529 HEGRA
Marit Ingstad	Flaksjøvegen 7	7520 HEGRA
Stjørdal kommune	Postboks 133	7501 STJØRDAL
Trøndelag fylkeskommune	Fylkets hus, Postboks 2560	7735 STEINKJER